Zbornik radova sa stručno-znanstvenog simpozija

Ocjena stanja i mogućnosti unapređenja kulturno-umjetničkog amaterizma u Republici Hrvatskoj

Uredio
Dražen Jelavić

HRVATSKI
SABOR
KULTURE

Zagreb, listopad 2014.

© Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 2014.
Sva prava pridržana

Nakladnik
Hrvatski sabor kulture

Za nakladnika
Dražen Jelavić

Izdavanje zbornika omogućili su
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i
Hrvatski sabor kulture

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 889955

ISBN 978-953-6074-16-7

kulturno-umjetničkim udrugama

SADRŽAJ

Predgovor 7

Berislav Šipuš:
POZDRAVNE RIJEČI 9

I. RADOVI IZLAGAČA

Josip Jerković:
OBILJEŽJA I PUTEVI HRVATSKOG PJEVAČKOG AMATERIZMA 12

Nikola Buble:
DALMATINSKA KLAPA I KLAPSKA PJESMA U SUVREMENOSTI 41

Šime Vulelija:
AMATERSKI PUHAČKI ORKESTRI U HRVATSKOJ (1977. – 2014.) 46

Vladimir Lukas
„SANCTUS DOMNIO" VRAĆA DOSTOJANSTVO MANDOLINI 54

Siniša Leopold
TAMBURAŠKI AMATERIZAM U HRVATSKOJ DANAS:
STANJE I POTREBE 57

Stjepan Sremac
FOLKLORNI AMATERIZAM U HRVATSKOJ 2014. GODINE:
STANJE I POTREBE 61

Tvrtko Zebec
MEĐUSOBNI UTJECAJI I ODNOSI STRUKE I FOLKLORNOG
AMATERIZMA: OČUVANJE I PROMJENE 70

Zlatko Kraljić
AMATERIZAM U UMJETNOSTI ILI KAKO POSPREMITI
MALE LJUDE U DONJE PRETINCE 75

Božica Jelušić
ZAVIČAJNI PJESNICI I NJIHOVI DOPRINOSI KNJIŽEVNOSTI 77

Sanja Nikčević
KAZALIŠNI AMATERIZAM ILI VAŽNA KARIKA KOJA POPUNJAVA PRAZNINE GLAVNE KAZALIŠNE STRUJE 81

Vlasta Kaurić
ULOGA I ZNAČAJ HRVATSKOG SABORA KULTURE U RAZVOJU PLESNOG AMATERIZMA U HRVATSKOJ 88

Stanko Špoljarić
STILSKI I MOTIVSKI RASPONI TE DOSTIGNUĆA U AMATERSKOM LIKOVNOM STVARALAŠTVU 91

Dejan Buvač
FUNKCIONIRANJE ZAJEDNICA KULTURNO-UMJETNIČKIH UDRUGA U ŽUPANIJAMA 94

Dražen Jelavić
ULOGA HRVATSKOG SABORA KULTURE U PREVLADAVANJU KRIZE KULTURNO-UMJETNIČKOG AMATERIZMA RH 98

Igor Teršar
POVEZNICA DRUŠTVENE KULTURE NA LOKALNOJ I DRŽAVNOJ RAZINI U REPUBLICI SLOVENIJI
(prijevod i originalni rad) 118

II. RASPRAVA 126

III. BILJEŠKE O AUTORIMA RADOVA 127

PREDGOVOR

U povodu obilježavanja 65. obljetnice Hrvatskog sabora kulture, 29. ožujka 2014. godine u Velikoj dvorani Hrvatskog sabora kulture održan je stručno-znanstveni simpozij „Ocjena stanja i mogućnosti unapređenja kulturno-umjetničkog amaterizma u RH". Organizator Simpozija Hrvatski sabor kulture okupio je stručnjake, znanstvenike te djelatnike u kulturi različitih interesa, koji su kroz desetominutna izlaganja u različitim područjima amaterskog stvaralaštva predstavili aktualno stanje, probleme i potrebe pojedine djelatnosti te dali smjernice njezina razvitka. Dodatno, na Simpoziju su predstavljeni aktualni primjeri dobre prakse razvoja i očuvanja kulturno-umjetničkog amaterizma Međimurske županije i Republike Slovenije. Posebni ciljevi Simpozija, sinteza sveukupnog stanja u kulturno-umjetničkom amaterizmu RH i pronalaženje strukturnih rješenja za njegovo unapređenje, doneseni su u okviru rasprave koja je uslijedila nakon izlaganja radova. Radno predsjedništvo Simpozija činili su Zdravko Obradović, predsjednik Skupštine HSK-a, Dejan Buvač, predsjednik Upravnog odbora HSK-a i tajnik HSK-a Dražen Jelavić, moderator i autor koncepcije Simpozija. Rezultat Simpozija je ovaj Zbornik, sastavljen od petnaest cjelovitih radova izlagača te sažeto predstavljene rasprave i zaključaka s održanog Simpozija. Namijenjen je svima koji se u svom profesionalnom i volonterskom radu dotiču kulturno-umjetničke amaterske djelatnosti. Njegovi opći ciljevi su revalorizacija i podizanje ugleda kulturno-umjetničkom amaterizmu jer svjedoci smo društvenih stavova i mišljenja koji osporavaju tradicijskoj glazbi i njenim izvođačima, uostalom kao i cjelokupnoj amaterskoj djelatnosti, značajnu društvenu ulogu i značajke umjetničkog[1].

1 O umjetničkim dosezima glazbenika amatera, najbolje može posvjedočiti sudjelovanje Hrvatskog puhačkog orkestra Gradske glazbe Imotski, odnosno njegovih 17 članova, u izvedbi opere Aida skladatelja Giuseppea Verdija na Splitskom ljetu u srpnju 2014. Na poruku zahvale dirigenta Orkestra Ivana Glibote Crnog za ukazano povjerenje, maestro Nikša Bareza, koji je dirigirao Aidom odgovorio mu je: „Poštovani gosp. Glibota bilo mi je veliko zadovoljstvo upoznati Vas i Vaše glazbenike. Šef Press-službe HNK-a gosp. Vuković rekao mi je da je ovo moja 47. Aida na Peristilu. Zahvaljujući Vama i Vašem radu te ozbiljnosti, disciplini i kvaliteti glazbenika, bila je ovo NAJBOLJA scenska glazba koja se u svim ovim godinama čula na Peristilu. To je u mnogome pridonijelo kvaliteti i uspjehu predstave. Svima HVALA na postignutom rezultatu. Usuđujem se nadati da nije bilo posljednji put. Uz najbolje želje za Vaš daljnji rad uz srdačne pozdrave Vaš Nikša Bareza." (Ivan Glibota Crni, 28. listopada

Sanja Nikčević

KAZALIŠNI AMATERIZAM ILI VAŽNA KARIKA KOJA POPUNJAVA PRAZNINE GLAVNE KAZALIŠNE STRUJE

Osobno ili užitak gledanja i šok povratka

Predstave kazališnih amatera intenzivno sam gledala osamdesetih godina 20. stoljeća, prvo kao studentica, a onda kao novinarka *Večernjeg lista*. Zaljubila sam se u kazalište kad sam kao gledatelj prvi puta sjela u mrak gledališta i odmah poželjela da mi to bude posao. No živjela sam u Kloštru Podravskom gdje nije bilo puno kazališta, a za takvo zanimanje nije se ni znalo. Zato sam od samog dolaska u Zagreb u kazalištu gledala sve što sam mogla, a na amaterske sam predstave krenula jer su bile besplatne. Ubrzo sam shvatila da je zagrebačka amaterska scena životna i stvarno sam uživala gledajući je.

Čitajući novine i shvativši da postoji zanimanje „gledanja predstava" postala sam novinarka u *Večernjem listu*, pa sam tada amaterske predstave gledala „po dužnosti". Osamdesetih je *Večernji list* pratio sve što se događalo u kulturi, pa tako i zagrebački kazališni amaterizam. Moram priznati da sam intenzivno prateći kazališni amaterizam prošla najbolju školu formacije kao kazališni kritičar: amateri ne znaju sakriti svoje mane, pa se kod njih jako dobro vidi što je dobro, a što nije, a to je kritičaru korisno kao neko zorno učenje.

Po odlasku iz *Večernjeg*, početkom rata bavila sam se i drugim poslovima, puno putovala po svijetu i zapostavila praćenje kazališnog amaterizma. Kada me Mirko Kovačević prije nekoliko godina pozvao u Stručni savjet za kazalište Hrvatskog sabora kulture rado sam pristala, a onda sam i kao član povjerenstava županijskih smotri i državnog festivala, vidjela doista puno predstava i stekla uvid u sadašnje stanje.

Po povratku sam u prvi mah bila šokirana. I to neugodno! Naime, amaterizam osamdesetih bio je jako „otkačen", alternativan, politički nepodoban, a na čelu su bile studentske grupe. Zato sam, slijedeći logiku razvoja kazališta da je svaka epoha „otkačenija" i modernija od one prijašnje, očekivala da ću u amaterizmu danas, dvadeset godina nakon ludih osamdesetih, naći kazališna čuda i čudesa. Bilo je tu i nešto srednjoškolaca i mladih, ali su dominirale grupe zrelih, da ne kažem starijih ljudi, koje su radile vrlo tradicionalne predstave u kojima se najčešće sjedi oko stola, jede, pije i nešto razgovara o međi, o nasljedstvu, o ženidbi i slično.

Nisam mogla vjerovati! Što se to dogodilo? Već sam bila na rubu da proglasim „smrt amaterizma" kada su 52. festival hrvatskih kazališnih amatera (Stari Grad na Hvaru 16. – 20. 5. 2012.) otvorile dvije stare predstave hvarskih amatera (*Zelene škure* Dramskog studija mladih Hvar i *Prikazanje sv. Lovrinca mučenika* Hvarskog pučkog kazališta) i otvorile mi oči za razumijevanje amaterizma danas. Kao i njegove najvažnije funkcije u hrvatskoj kulturi i kazalištu.

Svrha od amatera ili od sociologije do kazališne važnosti

Govoreći o funkciji ili svrsi kazališnog amaterizma, često se spominju sociološki razlozi. Kada se ljudi bave nečim vrednijim od pukog materijalizma, nečim što ih raduje i oplemenjuje - to mlade drži dalje od ulice i poroka, a starije od depresije i uzaludnog trošenja vremena pred televizijom. Svojim nužnim zajedništvom pri stvaranju predstave kazališni amaterizam oživljava život zajednice i povezuje ljude, što je naročito važno u ova naša vremena samoće. Kazališni amaterizam važan je i za društvo u cjelini i umjetnost samu jer obrazuje kazališnu publiku, podiže u toj publici i potrebu za umjetnosti i prag očekivanja.

Međutim, u Hrvatskoj postoji još jedan vrlo važan razlog postojanja kazališnog amaterizma koji je vrlo usko vezan upravo uz postojanje i profesionalne glavne struje (onoga što se često označava i engleskim terminom *mainstream*). Naime, kazališni amaterizam popunjava praznine koje postoje u glavnoj struji, što mogu dokazati baš na primjeru osamdesetih i sadašnjem stanju. Ako je osamdesetih amaterizam bio sav u političkom aktivizmu i u kritici društva s jedne, a u alternativnim umjetničkim oblicima s druge strane, danas je potpuno

drugačije - čuva dramsko pismo, regionalizam (dijalekt) i afirmaciju temeljnih ljudskih vrijednosti. A taj je zaokret direktna posljedica stanja u kazališnoj glavnoj struji.

Osamdesetih ili kritičko, otkačeno i postdramsko

Svi pamtimo kako je kazališni amaterizam u osamdesetima bio iznimno politički aktivan, maštovitiji i svježiji od profesionalizma. Međutim, s današnjim odmakom, vidim da je popunjavao ono što je profesionalizmu nedostajalo.

Val političkog kazališta na profesionalnim scenama intenzivno je krenuo krajem šezdesetih, ali je sedamdesetih bio zaustavljen društvenom represijom i od tada se profesionalno kazalište sve do kraja osamdesetih nije usudilo previše izlagati! No to je činilo amatersko, i to uglavnom studentsko kazalište: i *Kugla*, i *Coccolemoco*, i *Ivan Goran Kovačić*, i *Daska*, i *Lero*, i *Pinklec*, i *Inat* bili su izrazito kritički, buntovni prema društvu i sustavu u kojem smo živjeli. Coccolemocov *Jedan dan u životu Ignaca Goloba* ili Daskin *Pif paf puf* bile su subverzivne predstave!

S druge strane, u profesionalnom su kazalištu na snazi bile konvencije dramskog kazališta, a amateri su istraživali nove kazališne forme, nove konvencije. Istraživali su kazalište koje se izražava slikom, pokretom, svjetlom i sjenom, neobičnim oblicima, lutkama, stvarali su neke svoje rituale koji su bili odmak od građanskog kazališta kakvo je vladalo na profesionalnim scenama (*Lerove* poetske predstave s malo svjetla u mraku ili *Inatov* i *Pinklecov* ritualni teatar). Tada smo to zvali „avangardno", „alternativno", „drugačije", a danas je uvriježeno takav teatar zvati „postdramski", dakle teatar koji se ne temelji na dramskom tekstu nego na redateljskoj viziji (ili igri ansambla) sastavljenoj od najrazličitijih kazališnih elemenata.

Dvijetisućite ili dramsko, regionalno i afirmativno

Kraj 20. stoljeća donio je u „veliko" kazalište, profesionalno kazalište glavne struje, postmoderni teatar koji je izbacio pisca, odnosno logičnu dramsku radnju i prepoznatljive likove iz predstave, pa se na scenama HNK-a igra estetika koja je nekad pripadala Teatru ITD i amaterskim „alternativnim" izvedbama. Na primjer: Pandurov *Michelangelo* iz 2013. inspiriran je dramskim tekstom Miroslava

Krleže, ali u predstavi nema puno teksta, a cijelo vrijeme goli Livijo Badurina (u naslovnoj ulozi) sjedi na skelama, zalijeva se bojom i ima indijansku perjanicu na glavi, dok se golišavi dečki oko njega penju po skelama. To bi se u osamdesetima zvalo alternativa, danas to igra na sceni HNK-a Zagreb! Branko Brezovec, koji je bio perjanica amaterizma osamdesetih, režira po glavnim hrvatskim scenama (ZKM, HNK Rijeka), iako je zadržao svoju poetiku jer je njegova poetika sada postala glavna struja. Studenti režije mogu dobiti režiju na sceni HNK-a Zagreb, a to je prije bilo nezamislivo. Kada profesionalno kazalište i posegne za tekstom (kao što je bio kratak izlet u novu europsku dramu ili njezini ostaci), uglavnom govori o disfunkcionalnoj, potpuno bezličnoj obitelji koja može biti jednako tako iz Turske ili Engleske, a svi govore o istim problemima – od homofobije do rasizma, bez obzira koliko su to doista važni problemi za određenu zemlju.

Zato danas amaterizam njeguje ono što profesionalnom kazalištu nedostaje: pisca (originalni dramski tekst) i regionalnost (dijalekt) u predstavama koje imaju jasnu priču i prepoznatljive likove koji govore svojim jezikom. Igraju se suvremeni dramski tekstovi (Ivo Brešan, Mate Matišić, Elvis Bošnjak, Miro Gavran, Nino Škrabe itd.), ali puno više amaterski pisci pišu vlastite tekstove po cijeloj Hrvatskoj. Ovdje ću samo istaknuti Međimurje gdje postoji pravi trend kazališnih pisaca, preko dvadeset ljudi koji intenzivno pišu: Kristina Štebih (s antologijskim tekstom *Pismo z Galicije*), Stjepan Škvorc (*Vinski pajdaši*), Božidar Glavina (*Dok vreme caru mine*), Nada Janković (*Vujča*), Branko i Smiljana Sušac (*Kalamperači*, prodavači krumpira), Đuro Horvat (*Mala priča iz seoskog dvorišta*), Zrinka Čižmešija, Franjo Oreški, Štefanija Mesarić, Marina Ninić, Cecilija Marvin, Juraj Kolenić itd.

Gotovo 90 posto amaterskih predstava danas se igra na dijalektu, i to ne samo zato što je amaterima lakše govoriti svoj jezik, nego i zato jer se time postiže prepoznatljivost lika – i samim glumcima, i publici. Tako se vlastitom jeziku i prostoru vrlo uspješno prilagođavaju i klasici (npr. Krasica pored Buja gdje je Ruzanteova *Mušica* postala *Brmbeljača* ili Đurđica Krčmar u Virju; Mosor iz Gata itd).

Uz njegovanje priče i onog regionalnog ili vlastitog, treća važna karakteristika amaterizma danas je afirmacija temeljnih ljudskih vrijednosti. Od kraja 19. stoljeća i realizma, u profesionalnom kazalištu vlada uvjerenje da je samo kritika društva vrijedna umjetnost, a

sve ostalo podilaženje publici. Gotovo da je nepristojno komad ili predstavu pozitivno završiti, pokazati bilo kakav afirmativni odnos ili pohvaliti bilo što u našim životima ili društvu (uz časne iznimke poput Renea Medvešeka ili komediju kao žanr koja se pak prezire kao „niži" žanr). Iako se slika svijeta koju nudi profesionalno kazalište naziva političkom i kritikom društva, ona je otišla u puko kritizerstvo koje ne ispravlja društvo u kojem živimo (što je bila ideja realizma i 19. st.), nego nam nameće crnu sliku svijeta bezizlaznim prizorima zla. Što je još gore, mane o kojima se govori i na koje se društvo upozorava imaju neku vrstu mode pa se „nose" spomenuta homofobija i rasizam, a nigdje nema pravih društvenih problema iz naših života (nezaposlenost, dužničko ropstvo, liberalizam kao nova ideologija koja nas razara). Uz to, inzistira se na prikazivanju disfunkcionalnih obitelji uz prikaz eksplicitnog nasilja i određenih devijacija u ljudskom ponašanju (droga, nasilje, perverzije i sl.) i rušenju svih institucija (naročito crkva, vojska, policija) i vrijednosti (ljubav, prijateljstvo, domoljublje, vjera) u koje vjerujemo. U današnjoj glavnoj struji kazališta protjerana je bilo kakva pozitivna emocija, katarza ili bilo kakva afirmacija temeljnih ljudskih vrijednosti.

Zato amateri popunjavaju prazninu, nude sretne krajeve, toplu emociju, suosjećanje s likovima i afirmaciju temeljnih ljudskih vrijednosti, čak i kad je kraj nesretan ili tragičan. To ne znači da su to nerealne „roze" slike svijeta, naprotiv, ima tu vrlo ozbiljnih problema (pijanstvo, razvodi, problemi oko nasljeđa, svađe susjeda oko međe ili poslova, željene i neželjene ženidbe...), ali se u tim predstavama vjeruje da je moguće dobiti pravo na drugu šansu ili da je moguće probleme razriješiti.

Upravo zato danas na životu više nema onih izvrsnih, starih kritičkih amaterskih predstava iz osamdesetih, ali još uvijek žive ove afirmativne i tople. *Duje Manzan* iz Sinja, simpatična priča o zavadi i pomirenju dvije obitelji, traje gotovo pet desetljeća, ili pučka komedija Petra Slovinića *Da ni jubavi* desetljećima traje na Visu. Spomenute dvije hvarske predstave također su ostale na životu upravo zbog poruke koje šalju i emocija koje bude. *Zelene škure* iz 1998., dramska poema Tina Kolumbića, napisana na čakavštini, afirmira međuljudske odnose jer se na kraju pomiruju i bračni partneri i susjede. *Prikazanje sv. Lovrinca mučenika* živi 42 godine kao savršen primjer ritualnog teatra (onog

kojeg je moderni teatar uzalud pokušavao uspostaviti ugledajući se na istočnjačke tehnike) jer uspostavlja vezu čovjeka i Boga i govori o smislu žrtve za više ideale.

Zaključak ili amaterizam kao paralelni svijet

Kada je osamdesetih profesionalno kazalište bilo dramsko, ali klasično, amaterizam je bio alternativan, avangardan i maštovit. Budući da je nakon sedamdesetih u profesionalnom kazalištu zavladalo „igranje na sigurno", amateri su bili i izrazito politični odnosno subverzivni prema vladajućem sustavu. Danas je glavna struja u kazalištu postdramska i redateljska, kritizerska prema društvu s likovima koji su nam ili daleki ili neprepoznatljivi, a izbačena je pozitivna emocija i katarza. Zato amaterizam čuva dramsko kazalište o našim problemima, govori na jeziku svoga kraja, prikazuje likove koje poznajemo i budi emociju koja nas dira, ali i uzdiže.

Nakon promjene političkog sustava amaterizam se neko vrijeme javno proglašavao „reliktom komunizma", pa se čak govorilo i o ukidanju Hrvatskog sabora kulture. Srećom, to se nije dogodilo, ali je promjena vlasnika medija u devedesetima unijela i novu paradigmu u medije - izbacila je većinu kulture, a ostavila samo izrazito *in* (čitaj moderno) ili skandalozno. Tako da je amaterizam u javnosti slabo vidljiv, ali postoji kao neki paralelni svijet. I to ne samo zbog potrebe samih amatera da to rade, nego i zato jer ima publiku (dok profesionalnoj glavnoj struji toga nedostaje).

Podaci su fascinantni: za državni festival u organizaciji HSK-a prijavi se od 150 do 200 predstava godišnje, održi se dvadesetak županijskih smotri, a na kraju za festival selektor/i izaberu oko dvadesetak kazališno najzanimljivijih predstava. Dakle, godišnje imamo dvjestotinjak novih amaterskih predstava! U Hrvatskoj ima 16 Čeških beseda i većina ih svake godine postavi predstavu na češkom. U Međimurju županijska smotra traje tri dana jer svake godine broje sve više kazališta (za 2014. prijavljeno ih je 24!), a da ne spominjemo Grad Zagreb gdje smotra ima i do pedesetak predstava godišnje, dok Zagrebačka županija ima još dvadesetak! Amaterske predstave ne igraju samo za svoju publiku ili ovu mrežu HSK-ovih županijskih smotri, nego postoji i čitava mreža amaterskih festivala. Slavonija, na primjer, ima 6 međunarodnih (Retkovci, Belišće, Pačetin, Sl. Brod, Županja,

Beli Manastir). Podaci za 2012. govore da je 14 slavonskih amaterskih kazališta odigralo 23 predstave čak 124 puta, od toga 22 puta izvan Hrvatske, a vidjelo ih je gotovo 50.000 ljudi! Sve ovo govorim samo o novim predstavama, a gdje su još i one dugovječne koje se igraju!

Kazališna publika i društvo, osim kritike društva, ima potrebu i njegove afirmacije. Ima potrebu da nas kazalište ne samo razori slikama bez nade i izlaza nego i ojača, osnaži pričama koje imaju izlaz. Ta ritualna funkcija kazališta, koje je objašnjavalo svijet kao jedan dobro uređen sustav u kojem treba znati pravila igre, dominirala je i u antici i u srednjem vijeku, a bila je važna u baroku i romantizmu. Suvremeno kazalište ju je potpuno izbacilo. Zato ju čuva amatersko! Očito je da amaterizam popunjava praznine glavne struje koje nama u publici itekako nedostaju i zato ga je iznimno važno podupirati. Upravo je rad Hrvatskog sabora kulture, kao krovne institucije, važan jer bez poticaja poput mreže festivala ili seminara, stručne pomoći i sl. ta bi djelatnost sigurno imala puno manje rezultata i odjeka.